

УДК 070.448(477)“19/20”

О.В. Усманова

ЖУРНАЛ “ДЗВІН” ЯК ТИП ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ВИДАННЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ–ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлено історію розвитку щомісячного літературно-мистецького і громадсько-політичного часопису Національної спілки письменників України “Дзвін”, зокрема періоду його найбільшої популярності. У цей час його очолював Р. Федорів. Простежено роль редакторів, які працювали над виданням у роки його існування. Звернено увагу на редакторську діяльність Романа Федоріва в журналі, досліджено його публіцистичну спадщину. Схарактеризовано майстерність автора на ниві журналістики. Вивчено історію журналу “Дзвін” та особливості його функціонування в період другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: журналістика, публіцистика, преса, журнал, історія, видавництво, редакція.

I. Вступ

В історії української періодики особливе місце займають літературно-мистецькі журнали. Їх головне завдання полягає у висвітленні літературного процесу в Україні та за її межами, ознайомлення читачів із новими творами.

Сьогодні в Україні виходять близько двох десятків часописів. Найвідомішими із них є такі: “Дзвін”, “Дніпро”, “Київ”, “Кур’єр Кривбасу”, “Лугань” та ін. Актуальність теми полягає в тому, що літературно-мистецькі журнали в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ ст. практично не досліджені науковцями.

Щомісячний літературно-мистецький і громадсько-політичний часопис Національної спілки письменників України розпочав свою історію ще у 1940 р. Саме у Львові з’явився перший номер українського періодичного видання “Література і мистецтво”. З липня 1945 р. до лютого 1951 р. виходив під назвою “Радянський Львів” як журнал Львівської організації Спілки радянських письменників України. У 1951 р. отримав назву “Жовтень”. Від 1990 і до сьогодні виходить під назвою “Дзвін”. За цей час редакторами журналу були: Олекса Десняк (1940–1942), Петро Козланюк (1945–1951), Юрій Мельничук (1951–1963), Ростислав Братунь (1965–1966), Микола Романченко (1966–1967), Роман Федорів (1967–2001). Сьогодні ж очолює видання Роман Кудлик. Як бачимо, з-поміж усіх редакторів найдовше очолював його Роман Федорів.

Специфіка функціонування журналу “Дзвін” частково висвітлювалася у працях М. Ільницького, В. Качкана, М. Слабошпицького та інших дослідників. Зокрема М. Слабошпицький зазначає: “Навіть у найпохмуріші, зловісні тріумфом ідеологічної реакції роки там з’являлося чимало важливих джерел до історії України. ... саме “Жовтень” був у ті роки “справжнім українським журналом”

(так його атестував Олесь Гончар)” [7, с. 180].

II. Постановка завдання

Мета нашої статті – проаналізувати журнал “Дзвін” (“Жовтень”) як тип періодичного видання другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

III. Результати

Коли редакторське крісло у 1967 р. залишив “безбарвний літератор, але войовничий борець проти всіх “ізмів” Микола Романченко... через скандальну історію” [5, с. 131], довелося обирати нового редактора. Проте ні авторитетний Роман Іваничук, який працював у “Жовтні”, ні амбітний Роман Лубківський не були обрані на цю посаду. З ініціативи Дмитра Павличка керувати журналом запросили прозаїка й публіциста з Івано-Франківська Романа Федоріва. Вважаємо, що саме з його появою журнал здобув популярність, збільшивши тираж. Навколо Р. Федоріва зібрався колектив одностайців, які власними матеріалами розширили коло читачької аудиторії журналу: “... вміння Федоріва не тільки знаходити контакт з людьми – він посмішкою, жартом або реплікою умів розрядити напружену обстановку, або ж несподівано загострити увагу на чомусь важливому, принциповому. А ще ... він вловлював не тільки запити читачів, а й момент, коли і де можна приспати пильність недремної цензури. Пізніші нагінки – це вже не так страшно, навіть іноді бажано” [5, с. 131].

Про співпрацю з молодим редактором (Федоріву на той час було 37 років) Микола Ільницький згадує: “Ми швидко знайшли спільну мову, ... думали, як опублікувати щось цікаве і вартісне. Не завжди, але часто це вдавалося зробити. Ми на власному досвіді переконавалися, що часто на місця, сповнені підтексту, ні цензура, ні відділ обкому партії, куди мусили нести верстку кожного номера, уваги не звернули, зате знаходили крамолу там, де ми не могли б і запідозрювати. Коли було вирішено якийсь художній

твір опублікувати, а згодом виникали труднощі, головний редактор усю відповідальність брав на себе” [5, с. 132].

Заступником головного редактора Р. Федоріва був М. Ільницький, а відповідальним секретарем – Ю. Коваль. Часопис пропагував матеріали як літературно-критичного, так і художнього змісту для різної за віком аудиторії. Основними рубриками видання були такі: “Поезія”, “Проза”, “Наша доба”, “Пошук”, “Мистецька палітра”, “Життя і слово”, “Огляди, рецензії, відгуки”. У журналі були представлені повісті й романи з історії України, пошукові наукові розвідки з української історії, з історії культури, мистецтва, фольклору, етнографії та архівні матеріали. Незважаючи на тяжкі часи гоніння, редактор намагався “... на все українське просвітити читача, що ще не вмерла Україна, її дух, не забувалася її історія” [8, с. 31].

“Дзвін” публікував “Галицько-волинський літопис”, “Історію запорозьких козаків” Дмитра Яворницького, історичні праці Михайла Грушевського, Івана Крип'якевича та ін. Свою літературну діяльність розпочали Євген Сверстюк, Ігор Калинець, Ірина Стасів-Калинець, Андрій Содомора та ін. За допомогою Р. Іванчука, який 30 років керував відділом прози, в українську літературу прийшли Валерій Шевчук, Зіновій Легкий, Ніна Бічуя. Відділом поезії керував Р. Лубківський, відділом критики – М. Ільницький.

Р. Федорів був не тільки талановитим керівником і організатором часопису. Майже в кожному номері він намагався подати і власний матеріал. На шпальтах видання він здебільшого представляв публіцистичні твори.

Варто зазначити, що свою публіцистичну діяльність він започаткував у 50–60-х рр. ХХ ст., коли в журналістських колах розпочалися дискусії стосовно ролі публіцистики в суспільному житті, її змісту й форми. Публіцистичні твори допомогли йому в тогочасних умовах ширше заявити про себе. Центральне місце в його творчості посідає Україна, її талановитий трудовий народ, у якому знаходив провідні риси характерів та впевнено зображував складові його звершень.

Р. Федорів за професією був журналістом, закінчив факультет журналістики Львівського університету. Вже на початку свого творчого шляху він став активним діячем преси та залишився вірним їй до кінця свого життя: “Я починав свою журналістську діяльність у районній газеті на Івано-Франківщині, потім довгі роки працював в обласних та республіканських газетах” [2, с. 3], у таких, як “Вільне життя”, “Прикарпатська правда”, “Комсомольський прапор”, “Молодь України”, “Радянська Україна”. Журналістська діяльність загартувала Р. Федоріва, підготувавши до редакторської праці.

Героями публікацій Р. Федоріва на газетних сторінках були різні люди: лісоруби, зоотехніки, шофери, хлібороби, військові, науковці та багато інших героїв того часу. Саме в цих простих, пересічних громадянах публіцист знаходить риси характерів, за допомогою яких старанно вишукує та впевнено зображує складові їх звершень.

“Мені особисто газетна робота дала дуже багато. Я багато їздив, а ще більше ходив. За 15 років я зустрівся як кореспондент з різними людьми, накопився сотні папок, блокнотів, де повно-повнісінько людських історій, доль, характерів” [2, с. 3], – писав він.

Майстерно володіючи словом, Р. Федорів зумів здійснити свою громадську місію шляхом публічного висловлення власної думки. На наш погляд, найбільш повно йому вдалось це зробити під час роботи кореспондентом газет “Молодь України” та “Радянська Україна”. На сторінках цих видань друкувались його матеріали про історичне минуле України, трудові будні народу. Газета “Молодь України”, будучи органом республіканської комсомольської організації, друкувала матеріали про повсякдення звичайних молодих людей. Саме в буденному Р. Федорів бачить суспільно-значиме. Його творам не притаманна радянська мітинговість. Герої його публікацій – молодь, комсомольці, які не тільки наполегливо працюють (“Полтавчанка на Прикарпатті”, “І радість і пісня”, “Член обкому”), але й прагнуть змістовно організувати своє дозвілля, виявити свої таланти (“Співає Гуцульщина”, “Чому сохне “Золота троянда?”).

Своїми працями Р. Федорів умів сказати правду (завуальовану в матеріалі чи в описі чогось, що на перший погляд, здається другорядним) про людину, її неповторність, яка зазнає нівеляції під впливом тогочасної соціалістичної дійсності. Публіцистика Р. Федоріва відзначалася бурхливістю тогочасних подій, у яких було задіяно творчий потенціал суспільства.

Публіцистику Р. Федоріва умовно можна поділити на два періоди:

перший – 1958–1967 рр. – кореспондентська діяльність у регіональних та республіканських газетах;

другий – 1968–2001 рр. – робота в журналі “Жовтень” (“Дзвін”).

Призначення Р. Федоріва головним редактором журналу “Жовтень” позначилося на його публіцистичній активності. Це зумовлено й періодичністю виходу часопису (один раз на місяць, на відміну від газети – шість разів упродовж тижня), і роботою над художніми творами.

Редакторська й журналістська діяльність сприяли у другому періоді розширенню жанрового й тематичного діапазону: до нарисів додалися есе, статті, рецензії, памфлети, у

яких порушено питання розвитку української літератури й мистецтва, проблеми духовної спадщини народу, подано власний погляд на суспільно-політичні події.

Політичні зміни в суспільстві в середині 80-х рр. XX ст. сприяли демократичним перетворенням і пробудженню національної самосвідомості. У цей період змінюється і об'єкт публіцистики головного редактора: він еволюціонує разом зі змінами умов життя людини й розумінням її соціальної ролі. Якщо для публіцистики першого і значної частини другого періоду характерним було відображення людини в категоріях соціальної ієрархії (у радянській журналістиці інформація використовувалася для пропаганди комуністичних ідей і агітації фактами), то тепер його увагу все більше привертає людина як особистість.

Вкажемо на ще одну обставину, що визначала творчість Р. Федоріва-журналіста, редактора. Її можна визначити одним словом – причетність. Р. Федорів був особистістю з високим рівнем соціальної активності. Він не спостерігав за життям і не свідчив про нього, а був його учасником: чи були це локальні процеси (як відомо, хвиля національного відродження бере свій початок у Західній Україні), чи загальнодержавні (як депутат Верховної Ради СРСР брав участь у з'їзді, на якому ставилися досить сміливі на той час питання про скасування 6-ї статті Конституції щодо керівної ролі КПРС, про вивід військового контингенту із Афганістану, про реабілітацію жертв тоталітарного режиму, засудження кривавих подій квітня 1989 р. у Грузії, а група депутатів від України – Р. Братунь, І. Вакарчук, О. Гончар, Р. Федорів, Ю. Щербак, В. Яворівський – офіційно висловила співчуття братньому народові). Усе це входило у творчість Р. Федоріва живими, безпосередніми враженнями автора. Він не тільки заявляв, що "... в перебудовний період, коли можна сказати правду, ... роль речника правди життя з усіма її проблемами – від політичних суперечок, питання міжнаціональних стосунків, державності української мови, реабілітації релігії, турботи про землю, збереження історичних пам'яток до глобальних екологічних проблем узяла на себе публіцистика" [9, с. 112], а й своїми творами пробуджував націю. Усі ці твори зазвичай друкувались на сторінках часопису.

До назви рубрики "Пост імені Ярослава Галана", завданням якої була нищівна критика "українського буржуазного націоналізму", в десятому номері 1989 р. додається словосполучення "Розстріляне покоління". Саме тут головний редактор часопису друкує нарис "Свіча перед образом мученика Михайла" [10]. На прикладі Михайла Заяця Р. Федорів показав трагічну долю інтеліген-

тів, які за прогресивні погляди зазнали переслідувань під час польської окупації Галичини, а після возз'єднання українських земель загинули від "сталінсько-беріївських" рук. Публіцист занепокоєний, що тема "білих плям" в історії не викликала зацікавленості в суспільстві. Причинами цього він вважав брак громадянської відваги в письменників і журналістів, відсутність підтримки офіційних властей республіки, недостатню кількість документів і спогадів очевидців тих страшних подій.

Повернення до читачів творів публіциста, які раніше були викреслені з історії української журналістики, злочини часів сталінізму та брежнєвського застою, актуальні проблеми української культури – основні теми різних за жанрами журналістських творів Р. Федоріва.

"Неуникні ідеологеми часу" змушували Р. Федоріва-публіциста й головного редактора журналу "Жовтень" до такої позиції: "Я йшов на компроміси... Ну, наприклад. Ростислав Братунь завів рубрику "Пост імені Ярослава Галана". Я його в цьому підтримував. А що зробили? За тим "Постом..." ми могли публікувати у журналі справжню літературу" [2, с. 9–10]. У таких ситуаціях, характерних для комуністичної доби, побував чи не кожен редактор, тому й "... неодноразово доводилося ставити свічку і Богові, й чорту..." [7, с. 178].

За спогадами Р. Іваничука, Р. Федорів у ці часи "був порядний чоловік...", "Валерія Шевчука друкував, коли його не друкували", "...був обережний дуже, але йшов на те" [4]. Звичайно, Федорів не міг уникнути критики та дошкульних ударів з боку керівництва: "Письменник – не професія. А от редактор – професія. І Роман ставився до неї дуже сумлінно й пильно, був принциповим у роботі. Кожного разу, коли його виклинали на засідання обкому розбирати за черговий номер, рятував Павло Загребельний, який мав родинні зв'язки із вищим партійним керівництвом в Україні" [1], – згадує його вдова Ольга Федорів.

Р. Федорів 32 роки утримував посаду редактора. За цей час тираж журналу "Дзвін" зріс із 16 тис. екземплярів (1985 р.) до 150 тис. (1991 р.).

14 березня 2001 р. Роман Федорів помер. Третє число літературно-мистецького та громадсько-політичного часопису "Дзвін", повідомивши про раптову смерть Р. Федоріва, запропонувало читачам його першу частину триптиху "Містерії з інших світів". У квітневому випуску цього ж року – закінчення твору, під яким власноручно поставлено автором дату завершення роботи над ним – 20.01.2001.

Автор і редактор Р. Федорів намагався "достукатись до людських сердець", щоб

прилучити суспільство до добра та істини. Бо кому, як не йому, відомо, що саме добре серце було основою кардіоцентризму українців, який допомагав вистояти на важких життєвих дорогах.

Редактор пишався своїм виданням, адже був переконаний, що “Дзвін” “... будив при-спані душі, закликав до боротьби... Кожний свідомий українець вважав своїм обов’язком передплатити його. Він ніс у кожному оселю ідею української державності. І я горджуся, що “Дзвін”, який я редагую тридцять років, відіграв немаловажну роль у піднесенні національної свідомості...” [8, с. 32].

Сьогодні журнал переживає не найкращі часи. Кількість передплатників суттєво зменшилася, тираж знизився до 2 тисяч, тому у 2010 р. головний редактор літературного часопису Р. Кудлик звернувся до читачів із проханням: “Без потужної передплати на 2011 рік часопис “Дзвін” взагалі перестане існувати. Не даймо загинути нашому виданню з його давніми та справжніми високолітературними і патріотичними традиціями!

Дуже прошу – зробити усе можливе, щоб у Твоєму регіоні, де ще жевріють любов і повага до справжньої літератури і мистецтва, – і школи, і бібліотеки, і окремі шанувальники рідної культури передплатили “Дзвін”...

Рятуймо, побратими, журнал “Дзвін”! Нам це не забуде Україна, нам цього не забудуть наступні покоління!” [6].

У 2010 р. виповнилося 70 років часопису “Дзвін”. З цієї нагоди 27 грудня у Львівському палаці мистецтв редакція нагородила лауреатів Літературної премії ім. Романа Федоріва. Вона заснована журналом “Дзвін”, що покликана не тільки відзначити гідних українських літераторів, а й ушанувати пам’ять колишнього редактора.

На урочистій церемонії нагородження премією письменник Роман Дідула зазначив: “Премія імені Романа Федоріва, бо він у той нелегкий час зумів творити саме наш журнал, уміло обходячи підводні камені, я б на таку працю і дипломатію не був би здатен. Він підтримував кожне молоде обдарування, умів додавати роботи... Дивовижно харизматичним був наш Роман Федорів, надзвичайно працьовитим, спав по дві години, решту – усе для праці. Тому серце його не витримало, розірвалося, немов граната!” [1].

IV. Висновки

Отже, в період другої половини ХХ – початку ХХІ ст. журнал “Дзвін”, коли його редактором був Р. Федорів, досягнув найвищого етапу свого розвитку, про що свідчить і розширення тематики публікацій, кола авторів, а також зростання тиражу видання. Незважаючи на складність нинішнього періоду у видавництві часопису, він залишається помітним явищем в історії української преси і пробудженні національної свідомості народу.

Специфіка функціонування вітчизняних літературно-мистецьких часописів у різні періоди, на нашу думку, потребує подальшого вивчення, зокрема з метою пошуку шляхів розширення контактів з аудиторією в електронну епоху.

Список використаної літератури

1. Журнал “Дзвін” нагородив лауреатів премією ім. Р. Федоріва та пташиним щebetом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zik.ua/ua/news>.
2. Залізняк Б. Роман Федорів: “Я припустився великої помилки, що не зробив собі іміджу...” / Б. Залізняк // Україна. – 1995. – № 5–6. – С. 9–11.
3. Зубанич Ф. Увійджу в арканове коло / Ф. Зубанич // Молодь України. – 1977. – 30 червня. – С. 3–4.
4. Іваничук Р. “Література – це храм”: розмова з Романом Іваничуком до його 80-річчя [Електронний ресурс] / Р. Іваничук. – Режим доступу: <http://www.litakcent.com/.../roman-ivanychuk-literatura-ce-hram.html>.
5. Ільницький М. Два десятиліття поряд / М. Ільницький // Дзвін. – 2005. – № 12. – С. 131–133.
6. Рятуймо, побратими, журнал “Дзвін”! [Електронний ресурс] // Українська літературна газета. – 2010. – 23 листопада. – Режим доступу: <http://www.litgazeta.com.ua>.
7. Слабошпицький М. При чеснім хлібі / М. Слабошпицький. – К., 2008. – № 11–12. – С. 177–184.
8. Федорів Р. Ворожба творчості / Р. Федорів // Р. Федорів // Лисиці брешуть на щити: роман та повісті. – Л.: Червона калина, 1997. – С. 5–35.
9. Федорів Р. На варті червоної калини / Р. Федорів // Дзвін. – 1990. – № 5. – С. 107–113.
10. Федорів Р. Свіча перед образом Мученика Михайла / Р. Федорів // Жовтень. – 1989. – № 10. – С. 70–73.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2014.

Усманова Е.В. Журнал “Дзвин” как тип литературно-художественного издания второй половины ХХ – начала ХХІ в.

В статье рассмотрена история развития ежемесячного литературно-художественного и общественно-политического журнала Национального союза писателей Украины “Дзвин”, в частности периода его наибольшей популярности. В это время его возглавлял Р. Федорив. Прослежена роль редакторов, которые редактировали издание в период его существования. Исследована редакторская деятельность Романа Федорива в журнале, его публицистичес-

кое наследие. Дана характеристика мастерства автора на поле журналистики. Изложена история журнала “Дзвин” и особенности его функционирования в период второй половины XX – начала XXI вв.

Ключевые слова: журналистика, публицистика, пресса, журнал, история, издательство, редакция.

Usmanova O. Magazine “DZVIN” as a type of literary and artistic publication second half of the XX – early XXI century

In the article considered the history of development of the monthly literary-artisticly and socio-political magazine of the National Union of Writers of Ukraine “Dzvin”, beside the period of it’s highest popularity. At this time R. Fedoriv headed it. Here is traced the role of editors who edited the publication during its existence. Attention paid to Roman Fedoriv’s editorial activities in the journal. We considered that with his appearance magazine continued to be popularity, which it had before. Fedoriv gathered team around of associates who by own materials increased the amount of the readers of the journal. In the 1985 edition of the magazine was around sixteen thousand copies, in 1990 – one hundred and eighteen thousand, and in 1991 – one hundred and fifty thousand copies, in format 70 x 108. Main department: poetry, prose, present time, review. In the magazine was presented stories and novels about the history of Ukraine, search scientific exploration of Ukrainian history, the history of culture, art, folk, ethnography and archival materials. In the article research his journalistic legacy.

Here is characterized his ability in the journalistic sphere. R. Fedoriv’s publicists conventionally divided into two periods: first – 1958-1967 years – correspondent activities in regional and national newspapers; second – 1968-2001 years – worked in the magazine “Zhovten” (“Dzvin”). Research the history of the journal and especially his activity in the period of the second half of the XX – early XXI century. Today the magazine is going through tough time. Number of subscribers significantly decreased, edition had go down to two thousand copies. “Dzvin” – it is very important event in the history of the Ukrainian press and the awake of the national consciousness of the people.

Key words: journalism, publicistics, newspapers, magazine, history, publishing, edition.